

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI DENİZALTI GÜCÜNÜ ARTIRMA VE DENİZALTI SUBAY - ER YETİŞTİRME ÇABALARI

Nevzat Artuç*

Özet

Osmanlı Devleti'nin denizaltılarla tanışması, 1886 yılında Padişah II. Abdülhamit döneminde olmuştur. Ancak Osmanlı denizaltı filosunu güçlendirmeye yönelik en önemli projeler, 1913 Bâb-i Âli Baskını ile iktidarı tamamen ele geçirmiş olan İttihatçılar tarafından hayata geçirilmek istenmiştir. Bu hususta İttihatçı Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın çok büyük gayretleri olmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, söz konusu projelerin gerçekleşmesini engellemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Denizaltı Gücü, Cemal Paşa, İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı, Almanya.*

Abstract

The Efforts of Increasing Power of Ottoman Submarines and Training of Naval Officers and Soldiers During The First World War

In 1886, in the reign of II. Abdülhamit, Ottoman Empire started to utilize from the submarines. However the important projects for increasing the power submarines in the empire were applied by the Committee of Union and Progressive (CUP) that took power by means of coup d'etat of Sublime Port in 1913. In that process, Naval Minister Djemal Pasha who was a member of the Committee of Union and Progressive (CUP) became very influential. However the emergence of the First World War prevented these mentioned projects from being applied.

Key Words: *Ottoman Empire, Submarine Force, Djemal Pasha, The Committee of Union and Progressive (CUP), The First World War, Germany.*

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin bir savaş aracı olarak denizaltılarla tanışması, ancak Padişah II. Abdülhamit döneminde mümkün olabilmiştir¹. Osmanlı Donanması'nın rekabet halinde bulunduğu Yunan Donanması'nın iki adet denizaltı sipariş etmesi üzerine harekete geçen II. Abdülhamit, Abdülhamit ve Abdülmecit isimli denizaltıları inşa ettirmiştir. İsveç'ten Nordenfelt patentiyle İstanbul Tersanesi'nde inşa edilen, rakibi Yunan denizaltılarından daha geniş imkânlarla ve sürate sahip olan Abdülhamit Denizaltısı, 6 Eylül 1886'da, Abdülmecit Denizaltısı ise 4 Eylül 1887'de denize indirilmiştir². Her iki denizaltı ilk dalışlarını Haliç'te, Dünyada denizaltılarla gerçekleştirilen ilk torpido atışları olma özelliğini taşıyan atışlarını ise İstanbul Boğazı'nda gerçekleştirmiştir. Seyir tecrübelerini başarıyla tamamlayan söz konusu denizaltılar, 22 Mart 1888'de donanmaya dâhil edilmişlerdir.

Takip eden yıllarda denizaltı filosunun takviye edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla 1904 yılında Yüzbaşı Rauf Orbay başkanlığındaki bir heyet önce İngiltere'ye, ardından ABD'ye giderek denizaltı siparişlerinde bulunmuş ancak bir sonuç elde edememiştir. Yaşanan bu olumsuzluklara Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta maruz kaldığı siyasi ve ekonomik sarsıntılar da eklenmiş böylece donanma yeni denizaltı gemileriyle takviye edilememiştir. Çağın teknolojik gelişmelerinin bir hayli gerisinde kalmış olan mevcut denizaltı gemileri, 1910 yılında hizmet dışına çıkartılmışlardır³.

a- Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Denizaltı Gücünü Artırma Çabaları

Osmanlı denizaltı filosunu güçlendirmeye yönelik en önemli projeler, 1908 yılında II. Meşrutiyet ile birlikte Türk siyasal hayatındaki yerini almış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hâkim olduğu Hükümetler tarafından

¹ II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması'nı güçlendirme çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Küçüköğlü vd. 2006, 1-20.

² Metel 1960, 8; Polat vd. 2003, 191; Küçüköğlü vd. 6. Abdülhamit Denizaltısı, 1866'da Haliç'te ilk ve son olarak denize açılmış, 1889'da Tersane-i Amire'de karaya çıkmış, 1921'de hurdaya verilmiştir. Abdülmecit Denizaltısı, parçalar halinde Nordenfeld-3 olarak inşa edilmiş, 1889'da Tersane-i Amire'de karaya çıkmış ve 1921'de sökülüştür. Langensiepen ve Gülerüz 2000, 183-184. Günümüzde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı bir birlik olan Denizaltı Filosu Komutanlığı kuruluş tarihi olarak Abdülhamit Denizaltısı'nın denize indirildiği, 1886 tarihini kabul etmiştir. Polat vd. 2003, 198.

³ Polat vd. 2003, 192.

hayata geçirilmek istenmiştir. 1913 Bâb-ı Âli Baskını ile iktidarı tamamen ele geçirmiş olan İttihatçılar, Padişah II. Abdülhamit döneminde olduğu gibi, Yunanistan tehdidine karşı donanmayı güçlendirme çalışmalarına hız vermişlerdir. Bu amaçla donanmanın yeniden yapılandırılması işinde yeterli dirayet ve cesarete sahip olduğuna inanılmayan mevcut Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa'nın görevden alınmasına ve yerine İttihat ve Terakki'nin üçlü lider kadrosu içerisinde yer alan, otoriter ve yenilikçi kişiliğiyle ön plana çıkan Cemal Paşa'nın getirilmesine karar verilmiştir. Kabinede beklenen değişiklik, 9/10 Mart 1914'te gerçekleşmiştir.

Cemal Paşa'nın Bahriye Nezareti'nin başına atanmasıyla birlikte denizaltı filosunu güçlendirme çalışmalarında büyük bir aşama kaydedilmiştir⁴. Bahriye Nazırı Cemal Paşa ilk iş olarak Armstrong Vickers Şirketi ile 2 Mayıs 1914'te yeni bir anlaşma imzalayarak 1 adet zırhlı, 2 adet gemi, 4 adet torpido dışında, 250.000 İngiliz Lirası karşılığı 2 adet denizaltı siparişi vermiştir⁵. Bu çalışmalara ek olarak Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya'ya denizaltı satın alınması ve denizaltıcılık görgüsü ve tetkiki hakkında bilgi almak amacıyla inceleme heyetleri göndermiştir⁶. İnceleme heyetlerinin vermiş olduğu raporlar doğrultusunda Fransız denizaltılarında karar kılınmış, Fransız Chantier Noumand Şirketi'ne 6 muhrip, Creuzat Şirketi'ne de 2 adet denizaltı siparişinde bulunulmuştur⁷. Cemal Paşa, 1914 Temmuz'unda Fransa'ya gerçekleştirmiş olduğu resmi ziyaretinde Creuzat Denizaltı Tersanesi'ni ziyaret etmiş, burada kendisine verilen sunumu, büyük bir dikkatle dinlemiştir⁸.

Ancak ilerleyen günlerde Fransa Hükümeti, kızığa konmalarına ve komutan atamalarının yapılmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını gerekçe göstererek sipariş edilen gemilerin teslim edilmesini engellemiştir. Böylece Osmanlı Devleti savaşa denizaltı gemisi olmaksızın girmiş oldu. Bu durumun acı sonuçları Çanakkale Savaşları'nda kendisini göstermiştir. Dünya tarihinde ilk defa Çanakkale Savaşları'nda bu kadar etkin

⁴ Artuç 2005, 140–161.

⁵ Artuç 2005, 154. Ancak İngiliz Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışını bahane ederek verilen siparişlerle ilgili çalışmaları, 3 Ağustos 1914'te tamamen durdurmuşlardır. İngiliz Hükümeti daha da ileri giderek gemilerimizin malzemelerine el koyarak E-25 ve E-26 denizaltılarının yapımında kullanmışlardır. Langensiepen ve Gülerüz 2000, 185.

⁶ Dört kişiden oluşan inceleme heyeti şu subaylardan oluşuyordu: Remzi Duygu, Mehmet Şükrü Okan, Hüseyin Sabri Abdülkerim ve İbrahim Süleyman. Metel 1960, 26.

⁷ Cemal Paşa'nın bu hamleleri, rekabet halinde bulunduğu Yunanistan tarafından hoş karşılanmamış, Atina kaynaklı pek çok ajans tarafından Cemal Paşa'ya suikast yapıldığı yolunda haberler yayınlanmıştır. Artuç 2005, 157.

⁸ Artuç 2005, 164.

ve caydırıcı bir güç olarak ön plana çıkmış olan denizaltı saldırıları, Boğazların güvenliğini tehdit etmiş, Osmanlı Donanması'na ait savaş gemilerinin batmasına neden olmuştur⁹.

İngiliz ve Fransız donanmalarına ait denizaltı filoları daha da ileri giderek Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nde faaliyet gösteren yolcu taşıma gemilerine hatta savaşta yaralanmış Osmanlı askerlerini taşıyan hastane gemilerine bile saldırmaktan çekinmemişlerdir¹⁰. Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey, durumu protesto etmişler ve Amerika'nın İstanbul'da bulunan Büyükelçisi Henry Morgenthau nezdinde girişimlerde bulunarak İngilizlerin uluslararası hukuku ihlal etmeleri dolayısıyla ikaz edilmeleri talebinde bulunmuşlardır¹¹. Bu durum, coğrafi şartların elverişsizliği nedeniyle kara ulaşımının yetersiz olduğu Çanakkale Savaşları sırasında bütün yükü omuzlamış görünen deniz ulaşımının güvenliği için denizaltıların ne kadar önemli ve stratejik bir güç olduğu gerçeğini açıkça ortaya koymuştur¹².

Kayı verici gelişmeler karşısında yeni tedbirler alma gereği duyan Bahriye Nezareti, düşman denizaltı saldırılarına karşı Çanakkale Boğazı'nın her iki yanında gözetleme birlikleri ile denizaltı karakol birimleri oluşturmuş ve boğaza yeni mayınlar döşetmiştir. Ancak düşman denizaltıları daha aşağıdan giderek bu mayınlardan kurtulmuşlar, yalnızca Fransız Joule Denizaltısı bu mayınlardan birine çarparak batmıştır¹³. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 4 Ekim 1914'te Sadaret'e göndermiş olduğu raporda Boğazların güvenliğinin ancak ve ancak satın alınacak denizaltılarla mümkün olabileceğini ifade etmiştir¹⁴. Paşa'nın söz konusu raporu üzerine harekete geçen Osmanlı Hükümeti,

⁹ Bu gemiler arasında en önemlileri Barbaros Zırhlısı ve Peleng-i Derya Gambotu olmuştur. Konuya ilişkin olarak bkz. Albayrak vd. 2005, 120, 214.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Albayrak vd. 2005, 104, 108, 110, 155, 157, 182, 219, 235.

¹¹ BOA, *HR.SYS*, 2412/11'den nakleden : Albayrak vd. 2005, 186-192, 238-239. Enver Paşa, 17 Temmuz 1915'te Hariciye Nezareti vasıtasıyla Amerikan Sefiri Henry Morgenthau'ya göndermiş olduğu yazısında; İngiliz denizaltılarının yolcu ve hasta taşıyan Osmanlı gemilerine saldırılarının devamı halinde uluslararası hukuku çiğnemiş olmaları dolayısıyla saldırılarda ölecek her bir Osmanlı yaralı askerine karşılık bir İngiliz esirinin idam edileceği tehdidinde bulunmuştur. BOA, *HR.SYS*, 2412/11'den nakleden : Albayrak vd. 2005, 242.

¹² Çanakkale Boğaz Komutanlığı 2001, 50, 81.

¹³ Çanakkale Boğaz Komutanlığı 2001, 38-50.

¹⁴ BOA, *HR.SYS*, 2107/4'den nakleden: Albayrak vd. 2005, 9-10. Nitekim İngiliz Donanma Komutanı Sir Ian Hamilton da Osmanlı Devleti'nin sadece iki denizaltıya sahip olması durumunda bile İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Savaşları'na devam etmesinin mümkün olamayacağını açık bir dille ifade ederek denizaltıların önemine dikkat çekmiştir. BOA, *HR.MA*, 1132/75'den nakleden : Albayrak vd. 2005, 150-151.

Osmanlı Denizaltı Gücünü Artırma

Almanya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır¹⁵. Almanlar, geliştirmiş oldukları güçlü ve teknik üstünlüğe sahip denizaltılarla Marmara, Ege ve Karadeniz'de faaliyetlerde bulunmuşlar ve düşman denizaltılarının Türk Donanması'na daha fazla zarar vermelerini engellemişlerdir¹⁶.

Denizaltı gemilerinden yoksun olarak savaşa giren Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşları sırasında Marmara'da periskopu parçalanan Fransız Turquoise isimli denizaltı gemisine el konulmasıyla nihayet bir denizaltıya sahip olmuştu. *Müstecip Onbaşı* adı verilen bu denizaltı, gerekli onarımı yapıldıktan sonra Osmanlı Donanması'na dâhil edilmiştir¹⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bütün planları alt üst olan Bahriye Nazırı Cemal Paşa, bu gelişmeler üzerine donanmanın güçlendirilmesi çalışmaları için Almanya'ya yönelmek zorunda kalmıştır. Paşa bu doğrultuda, Şubat 1916'da İstanbul'u ziyaret etmiş olan Alman Koramirali Hoffman ile bir toplantı yapmış, Osmanlı Donanması'nın gelecekteki rolünü tartışmıştır. Toplantının sonucunda 10 yıl içinde Rusya ve Yunanistan'dan daha güçlü bir donanma oluşturulması yolunda uzlaşmaya varılmıştır. Uzlaşma kararlarına istinaden destroyer ve denizaltıların Hamburg firması Blohm-Voss'un nezaretinde İstanbul'da inşa edilmesi kabul edilmiştir. Ancak bu önemli proje, savaş şartları ve yükümlülüklerin yerine getirilememiş olması nedeniyle hayata geçirilememiştir¹⁸.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen kararlılığından vazgeçmeyen Cemal Paşa, 10 Nisan 1916'da savaş başlarında satın alınan Goben (Yavuz) ve Breslau (Midilli)'ye ilaveten 24 muhrip ve 24 denizaltı talebinde bulunmuştur¹⁹. Konu,

¹⁵ Osmanlı Devleti, 8 Mart 1915'de Viyana Büyükelçisi Hüseyin Hilmi Paşa vasıtasıyla Almanya'nın yanı sıra Avusturya ve Macaristan Hükümetleri nezdinde de girişimlerde bulunmuştur. Söz konusu iki devletin Adriyatik Denizi'nde bulunan üç denizaltı gemisine talip olunmuş, ancak bu girişimden olumlu bir sonuç elde edilememiştir. BOA, *HR.SYS*, 2109/11'den nakleden : Albayrak vd. 2005, 48-49.

¹⁶ Çanakkale Boğaz Komutanlığı 2001, 38-50; *Birinci Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı (Seferberlikten Lozan'a)*, Ankara 2000, s. 66-67. Alman denizaltıları, İngiliz ve Fransız donanmalarına ait Saphir, AE-2, Majestic, Panfizer, Triumph, Mariotte isimli denizaltı ve savaş gemileriyle birlikte 5 adet nakliye gemisini batırarak denizaltıların boğazların savunmasında ne kadar etkili ve gerekli bir güç olduğunu göstermiştir. Konuya ilişkin geniş bilgi için bkz. Albayrak vd. 2005, 13, 86, 91, 120, 151 ve 208.

¹⁷ Polat vd. 2003, 192. 30 Ekim 1915'te Akbaş açıklarında karaya oturmuş olması sebebiyle Osmanlı kuvvetlerince ele geçirilen Turquoise Denizaltısı, 31 Ekim 1915'te yeniden yüzdürülmüştür. Langensiepen ve Güleryüz 2000, 185.

¹⁸ Polat vd. 2003, 192; Langensiepen ve Güleryüz 2000, 28 ve 185.

¹⁹ Artuç 2005, 158. Cemal Paşa'nın Almanya'dan 36 adet denizaltı istediği şeklinde iddialar da bulunmaktadır. İddialar için bkz. Langensiepen ve Güleryüz 2000, 28.

29 Aralık 1916'da Almanya Dışışleri Bakanlığı'nda gündeme getirilmiş, ancak milyarlarca marka mal olacak böyle bir projeye sıcak bakmama kararı alınmıştır. Alman Hükümeti alınan karar gereğince güceneceğini düşündüğü Cemal Paşa'yı, 1917 yılı Ocak ayı içerisinde Almanya'ya davet etmeye karar vermiştir²⁰. Bu davet üzerine, 25 Ağustos 1917'de Almanya'ya giden Cemal Paşa, 29 Ağustos 1917'de Alman Deniz Kuvvetleri Müsteşarı Oramiral Capel ile bir görüşme yapmıştır²¹. Bu görüşme sonucunda, Osmanlı Donanması 95 Milyon Mark karşılığında ve savaş sonrasına bırakılmak kaydıyla Goben, Breslau, S 56, S 60, S 62, V 77-80, G 89-90, G 92-93 destroyerleri ile U 82, U 84, U 86, UB 62, UB 63, UC 63-65 denizaltılarını satın alacaktır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın her iki ortak tarafından mağlubiyetle sona ermesi bu planı boşa çıkarmıştır²².

Resim 1: 1915 yılında Almanya'ya denizaltıcılık stajına gönderilen Türk subayları, Alman eğitmen ve diğer müttefik ülke personeliyle birlikte. Polat vd. 2003, 193.

b- Denizaltı Subay ve Eplerinin Yetiştirilmesi Meselesi

Çanakkale Savaşları sırasında yaşanan acı tecrübeler, denizaltıların vazgeçilmez bir silah oldukları gerçeğini gözler önüne sermişti. *Müstecip Onbaşı* dışında bir denizaltı gemisine sahip olunmamasına rağmen,

²⁰ Artuç 2005, 158; Yavuz 2001, 83-84.

²¹ Artuç 2005, 159.

²² Artuç 2005, 159; Yavuz 2001, 85; *Bahriye Salnâmesi*, İstanbul 1334 (1918), 7; Langensiepen ve Güleryüz 2000, 28.

Almanya'dan satın alınacağı hesap edilen yeni denizaltılar için yetişmiş eleman ihtiyacı doğmuştu. Bu çerçevede 1914-1918 yılları arası yüzlerce Osmanlı denizcisi için denizaltı eğitim seferberliği başlatılmıştır²³.

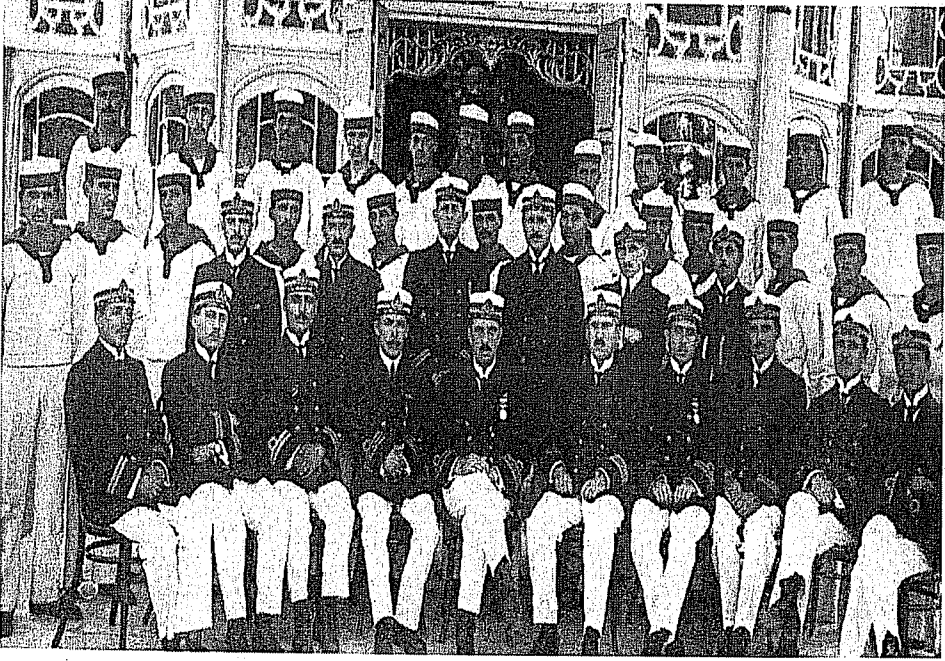
Resim 2: 5 Şubat 1915'ten itibaren Almanya'da Vulcan isimli denizaltıda verilen Nüve Denizaltıcılık Kursu'na katılan Türk Deniz Subayları. Polat vd. 2003, 192.

Bahriye Nezareti, öncelikle denizaltı teknoloji subaylığı alanlarında ihtisas sahibi olmaları amacıyla Almanya'ya subay göndermiştir (Resim 1). Bunların seçiminde, genel durumlarına ve zekâlarına dair Donanma Komutanlığı tarafından verilen mazbatalar dikkate alınmıştır. Bu amaçla ilk olarak, 5 Şubat 1915'te Almanya'da Kiel şehrinde Vulcan isimli bir denizaltıda 6 subayımızın katıldığı *Nüve Denizaltıcılık Kursu* verilmiştir²⁴ (Resim 2). Subaylar, denizaltı kursu ile birlikte cayro, elektrik, torpido ve akümülatör fabrikalarında bizzat çalışmışlar, 15 Ocak 1916'dan 16 Temmuz 1916 tarihine

²³ Langensiepen ve Gülyüz 2000, 28.

²⁴ Kursa katılan subaylarımız: Rıfat İbrahim, Şükrü Okan, Avni Gemicioğlu, Salih Mevlüt, İbrahim R. Ülman, Şefik Civa. Metel 1960, 27-28.

kadar da yaklaşık 6 ay süreyle Kiel Ingenieur ve Deck Offizier Schüle'de teorik dersler görmüşlerdir²⁵. 1918'e kadar diğer branşlarla birlikte toplam 100 öğrenci gönderilmiştir. 1918 Mart ayı itibarıyla Almanya'ya gönderilen öğrenci sayısı 400'e ulaşmıştır²⁶.

Resim 3: 1917'de Türkiye'de gerçekleştirilen ilk denizaltı kursu olma özelliğini taşıyan Aynalıkavak Kasrı Denizaltı Kursu'na katılan deniz subay ve erlerimiz. Polat vd. 2003, 193

Almanya'daki denizaltı kurslarını başarıyla tamamlayan Türk subayları, geri döndükten sonra edinmiş oldukları bilgi ve birikimleri genç meslektaşlarıyla paylaşmak için ülke içerisinde yoğun kurs faaliyetlerine katılmışlardır. Bu faaliyetler, 1917 yılından itibaren büyük bir artış göstermiştir. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın emriyle, 29 Mart 1917'de İstanbul Hasbahçe'deki Aynalıkavak Kasrı'nda ilk denizaltı subay kursu açılmıştır²⁷

²⁵ Metel 1960, 28.

²⁶ Artuç 2005, 168; Langensiepen ve Güleriyüz 2000, 28; Polat vd. 2003, 193. Ancak bu öğrencilerden ne kadarının denizaltı eğitimi için gönderildiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

²⁷ İlk kursa katılan 11 subayımızın isimleri için bkz. Metel 1960, 30.

(Resim 3). Bunu, 8 Eylül 1917'de Aydın Reis Gambotu'nda açılmış olan ikinci, 18 Mart 1918'de yine aynı yerde açılan üçüncü ve dördüncü denizaltı subay kursları takip etmiştir. Kursları bitiren subaylar, staj eğitimlerine Almanya'da devam etmişlerdir²⁸.

Denizaltıcılıkla ilgili yapılan yoğun kurs faaliyetlerinin ardından Bahriye Nezareti, denizaltı teşkilatı ile denizaltı gemilerinde görev alacak subay ve erlerin uyması gerekli kurallar hakkında bir talimatname yayınlamıştır. *Tahtelbahir Teşkilatıyla Zabitan ve Efrad Yetiştirilmesi Hakkında Talimat*²⁹ başlığıyla 1917'de yayınlanan bu talimatname (Resim 4), Osmanlı Devleti'nde denizaltı teşkilatının yapısal alandaki en büyük reform hareketi olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti'nin modern denizaltı teknolojisine geçme isteğinin en açık delili olan bu talimatname, geçiş sürecinde karşılaşılan zorlukları ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Talimatnamede en fazla dikkat çeken husus, Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar denizaltı teknolojisinden uzak kaldığı ve büyük ölçüde yetişmiş personel sıkıntısı çektiği gerçeğinin bizzat devletin yetkili organları tarafından açıkça ifade edilmesi olmuştur. Nitekim talimatnamenin pek çok yerinde bu hususa dikkat çekilmiş personelde bulunması gerekli şartlar ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. Bu bağlamda denizaltılarda görevlendirilecek subayların seçimi konusunda büyük bir titizlik gösterilmiş, öncelikle subayların denizaltı mesleğine elverişli bir sağlık durumuna (özellikle sinirsel, akciğer, karaciğer ve kalp hastalıklarına) sahip olup olmadıklarına bakılmış ve ciddi bir tıbbi muayenenin yapılması zorunlu tutulmuştur.

Buna ek olarak seçilecek subayların askerlik mesleğinde en az bir yıl deneyimli, uzun yolculuklara dayanıklı, motor ve elektrik konusunda gerekli teknik donanımlara sahip olmaları şart koşulmuştur.

Talimatnamenin en ilginç yönü ise denizaltılarda görevlendirilecek erlerin nitelikleriyle ilgilidir. Denizaltı mesleğine seçilecek erlerin mutlak surette ilköğrenimlerini tamamlamışlar arasından seçilmeleri, oldukça güzel bir şekilde okuyup yazabilmeleri, mesleğe elverişli sağlık durumuna, acil durumlarda süratle karar verebilme ve soğukkanlılığını koruyabilme

²⁸ Metel 1960, 33; Polat vd. 2003, 193. Bu kurslara toplam 20 subayımız katılmıştır. İsimleri için bkz. Metel 1960, 33. Staj yapan subayların çoğu savaşın bitimine kadar pratik çıraklık eğitimlerini tamamlayamamışlar, ancak kazandıkları bilgi ve tecrübeler savaş sonrası kurulacak olan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin denizaltı teknisyenlerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Langensiepen ve Güleryüz 2000, 28.

²⁹ Talimatnamenin sureti için bkz. *Donanma Emirnamesi*, Sene:4, Numara: 140, 9 Ağustos 1333, s. 882-884.

yeteneklerine sahip olmaları özellikle vurgulanmıştır. Seçim işlemlerinin tamamlanmasından sonra subay ve erlerin  ile altı ay arasında değişen srelerde kurslara tabi tutulacakları, bu kursların bitiminde ise sözlü ve uygulamalı mülakat sınavlarına alınacakları, başarsız olan adayların mesleğe kabul edilmeyecekleri kesin bir dille ifade edilmiştir.

Bu talimatla yetinmeyen Bahriye Nezareti, 8 Mayıs 1917'de *Tahtelbahir Teşkilatı ve Tedrisat Programı ile Tahtelbahir Kurslarının Zabitan ve efrada Ait Ders Müfredat Programları Talimatı*'nı kabul ederek Bahriye Matbaası'nda basmış ve denizaltı eğitimi yeni esaslara baėlamıřtır³⁰. Ayrıca denizaltı eğitim kurslarına katılan subaylar için denizaltılarla ilgili genel tanımları ve ilmi terimleri içeren *Tahtelbahirciler Hakkında Tarifat-ı Umumiye Istilahat-ı Mühimme* isimli bir kitap hazırlatmıştır. Türkiye'de modern denizaltılar hakkında yazılmış ilk bilimsel eser olma özelliğini taşıyan bu kitap, 1917 yılında Osmanlı Denizaltı subaylarının eğitim için Almanya'da buldukları sıralarda tercmanlıklarını yapan ve aynı zamanda Berlin Doğu Dilleri Okulu mezunu olan Alman ihtiyat subayı Mller Efendi'nin yardımlarıyla Almandan Türkçeye çevrilerek hazırlanmıştır. Söz konusu kitap, denizaltı mesleğini seçecek Osmanlı subaylarının çalışmaya başlamadan önce denizaltıcılıkla ilgili önemli bazı terimleri, Almandan bir dereceye kadar vakıf olmak şartıyla, kısa zamanda kolaylıkla öğrenebilmelerini dikkate alarak tertip edilmiştir. Kitaba birden başlayarak sırayla numaralar verilmiş, ayrıca mesleki terimleri içeren Almanca-Türkçe bir sözlük ve üzerlerinde Almanca-Türkçe tabirleri yazılmış dizin ile elektrik makinesi aksamını gösteren resimler ilave edilmiřtir³¹. Kitapta nszden sonra denizaltıcılık hakkında 22 sayfalık teknik bilgi verilmiş, denizaltıların özellikleri, çalışma sistemleri ve denizaltılarda kullanılan terimler açıklanmaya çalışılmıştır. Kitabın sonuç kısmında ise Almanca-Türkçe denizaltı kılavuzu ile denizaltıların çalışma sistemlerini ve parçalarını gösteren 11 adet şema yer almıştır.

Sonuç

1-II. Abdülhamit'in Dünya'daki gelişmelere paralel olarak donanmaya dâhil ettiği denizaltılar, ileriki yıllarda gösterilen ilgisizlik nedeniyle Avrupa'daki gelişmelerin çok gerisinde kalmıştır.

³⁰ Metel 1960, 30.

³¹ Bahriye Nezareti 2. Daire 3. Tedrisat şubesi, *Tahtelbahirciler Hakkında Tarifat-ı Umumiye Istilahat-ı Mühimme*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1333 (1917), 2.

Osmanlı Denizaltı Gücünü Artırma

2-II. Meşrutiyet'in ilanıyla iktidara gelen İttihatçılar, iktidara tamamen hâkim olduktan sonra öncelikli olarak Yunanistan tehdidine karşı donanmanın ve bu çerçevede denizaltı gücünün artırılması yolunda önemli adımlar atmışlardır. Bu konuda İttihatçıların Bahriye Nazırı Cemal Paşa büyük bir çaba sarf etmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde denizaltıların önemini oldukça iyi kavramış görünen Cemal Paşa, Osmanlı denizaltı gücünü hatırı sayılır bir şekilde güçlendirmek için İngiliz ve Fransız şirketlerine önemli projeler hazırlatmıştır. Ancak, Birinci dünya Savaşı'nın çıkması, bütün çabaların ve hazırlıkların boşa gitmesine neden olmuştur.

3-Bahriye Nazırı Cemal Paşa, denizaltıların Çanakkale Savaşlarındaki etkinliğinin farkına vararak denizaltı filosunu güçlendirme çalışmalarına ara vermeden devam etmiş, bu hususta müttefik Almanya'dan azami ölçüde yararlanmaya çalışmıştır. Paşa, bu amaçla çok sayıda deniz subay ve erlerini 1914'ten başlayarak Almanya'ya tahsile göndertmiş, denizaltıcılıkla ilgili kitap bastırtmış ve ayrıntılı bir talimatname hazırlatmıştır. Cemal Paşa bu hizmetleriyle Türkiye'deki modern denizaltıcılığın temellerini atmıştır.

4-Savaş şartları nedeniyle sipariş etmiş olduğu denizaltılara kavuşamayan ve *Müstecip Onbaşı* dışında herhangi bir denizaltı gemisine sahip olmayan Osmanlı Devleti, yukarıda belirtmiş olduğumuz eğitim kursları ve talimatname ile ilgili çalışmalarının sonucunda amacına ulaşamamıştır. Ancak yapılan çalışmalar ileriki yıllarda kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nde modern bir denizaltı teknolojisinin kurulmasına katkıda bulunacak yetişmiş insan gücünün temellerini atmıştır.

5-Denizaltı teknolojisine sahip olmak ve personel yetiştirmek amacıyla Almanya'ya öğrenci gönderilmesi, savaş şartları nedeniyle zorunlu olarak Alman yapımı denizaltı gemilerinden istifade yoluna gidilmesi, Türkiye'de Alman dili ve kültürünün yayılmasına neden olmuştur.

Ek:

İlk defa tarafımızdan yayınlanan bu talimatnameye göre:

1-Denizaltı okul gemisi olabilecek niteliklere sahip bir geminin temin edilmesine kadar subay ve erlerin denizaltı eğitimi, Őimdilik alelade bir gemide ve imknlar elverdiği lde gerçekleŐtirilecektir.

2-Okul gemisi, denizaltıcıların pratik ve teorik talim ve tedrisatının sureti cereyanını tanzim, en ufak ilerlemesini bile takip ve ortaya çıkacak eksikliklerini tamamlamak, engellerini ortadan kaldıracılabilmek için doğrudan doğruya ikinci daireye karşı mesul bir denizaltıcı subay tarafından idare edilecektir.

3-Okulun meslek eğitimini denizaltıcı subay icra eder. Diğer eğitimler ile yönetime ait hususlar, denizaltıcı olmayan subaylar tarafından da icra olunabilir.

4-Denizaltıcılığa talip veya gerektiğinde tayin edilecek subayların rütbeleriyle, sahip olmaları gereken Şartlar Őunlardır: Denizaltı süvarileri, ya torpido svariliği etmiş veyahut svariliğe aday bulunmuş olan kademli YzbaŐılardan seçilir.

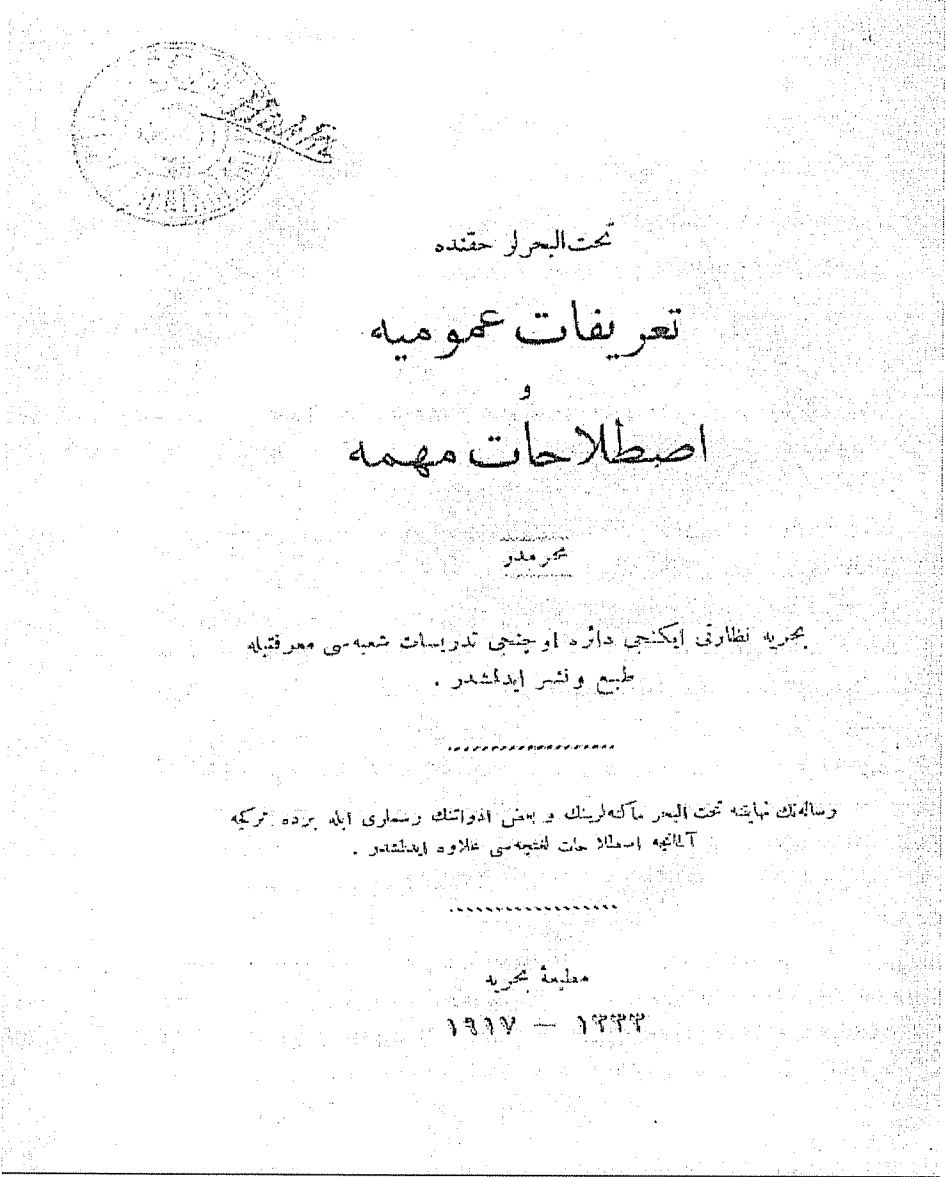
5-Vardiya subayları: Ya torpido ikinciliği etmiş veyahut ikinciliğe aday bulunmuş olan muktedir geç Yüzbaşı veya Mlazımlardan seçilirler.

6-arkbaŐıların: Ya torpido arkbaŐılıęı etmiş veyahut arkbaŐılıęa aday bulunmuş olan, bilhassa motor ve elektrikilikte bilgi sahibi olan ark YzbaŐılarından seçilmiŐ olmaları Őarttır.

7-Geçici olarak Yolcu Gemisi Gediklisi yerine istihdam edilecek olan Mlazımlar, uzun süreli yolculuklara dayanıklı ve vardiya tutabilecek kuvvete sahip geç subaylar arasından seçilir.

8-Geçici olarak Makine Gediklisi yerine istihdam edilecek olan ark Mlazımlarının en az bir sene bilfiil vazife deruhte etmiş olan motor ve elektrikilikte yeterli bilgi ve donanıma sahip geç subaylar arasından seçilmiŐ olmaları Őarttır.

9-Subayların denizaltı mesleğine elverişli bir sıhhate bilhassa sinir, ciğer ve kalp hastalıklarına sahip olup olmadıkları, ciddi bir tıbbi muayene sonucunda ortaya çıkartılmalıdır.

Resim 4: Denizaltıcılık mesleğine başlayacak Osmanlı subaylarına, denizaltılara ait teknik terimleri kısa bir sürede öğrenebilmeleri amacıyla hazırlanmış *Tahterbahirciler Hakkında Tarifat-ı Umumiye ve Istılahat-ı Mühimme* isimli kitabın kapak sayfası.

Nezvat Artuç

10-Denizaltıcılık mesleğine kabul edilecek olan erlerin belirtilmiş olan Őartlara haiz bulunmaları lazımdır:

a-Oldukça güzel okur ve yazar olmaları.

b-Denizaltıcılık mesleğine elverişli bir sıhhate sahip bulunmaları.

c-Yeni erler okulundaki başlangıç tahsillerini tamamlamış olmalıdır.

d-Denizaltı mesleğine arzusu bulunması.

e-Sratlı karar verebilmek ve soğukkanlılığını korumak gibi niteliklere sahip olması gerekmektedir.

11-Bahriye-i Őahane'de tezkere bırakarak Gedikli kalacağını başından taahhüt edenlerle, denizde fazla gezmış bulunanlar denizaltıcılık mesleğine tercihen kabul edileceklerdir.

12-Makine erleri, özellikle motorlarda görev yapmış olan erlerden seçilecektir.

13-Denizaltı gemilerinde görevlendirilecek olan erler, okul gemilerinde tahsilini tamamlamış ve Makineci arkıları müstesna olmak üzere, uygun bir mevkide 6 aylık bir hazırlık kursu geçireceklerdir.

14-Kurs bitiminde yapılacak olan sınavda terfi edemeyen erler geriye iade edilecek. Terfi edenlerden Osmanlı Donanması'nda Gedikli kalacaklarını başından taahhüt edenler, denizaltı eğitiminin A ve diğerleri de B kurslarına sevk edileceklerdir.

15-Denizaltı eğitimi, biri A ve diğer B olmak üzere iki tahsil devresine ayrılır. A- Kursu: Güverte Subayları; Her biri 6 hafta devam edecek olan torpido ve topçuluk kurslarına devam edeceklerdir. (Denizatlılarda kullanılan harp silahlarına bilhassa ehemmiyet verilir) arkı Subayları; 3 ay devam edecek olan bu tahsil devresinde motor ve elektrik teorileri ile denizaltı eğitimi için gerekli olacak derecede matematik ve fen grececeklerdir. Denizaltılarda görev yapacak gemici ve makineci ıraklarıyla hazırlık kursunu başarıyla tamamlayan ve Gedikli kalacaklarını başında taahhüt eyleyen erlerden güverte erleri; yarısı top nişancısı ve diğer yarısı typ ustası olmak üzere topçuluk ve torpidoculuk kurslarına sevk edilir. Makine erleri; motorcu, elektrikçi ve torpido ustası olmak üzere 3 sınıfa taksim edilip, her sınıf kendine ait kursa sevk olunur. Güverte ve makine sınıfına mensup olan torpidocular, 6 hafta beraber aynı tahsili gördükten sonra bunlardan güverte erleri typ ustası ve makine efradı ise torpido ustası kurslarına sevk edileceklerdir. Bu kursların devam süresi aynı

Osmanlı Denizaltı Gücünü Artırma

şekilde 6 haftadır. Topçuluk, motor ve elektrikçilik kurslarına ayrılacak olanların tahsili ameli ve nazari olmak üzere 3 ay devam edecektir.

16-Subaylar ve erler:

a- Kursunun bitiminde bir heyet huzurunda imtihan olacaklar ve muvaffakiyetle imtihan verenler

b- Kursunu veremeyenler ise, meslekten ihraç edileceklerdir.

c- Kurs, Subaylar ve erler için 3 ay devam eder. İşbu kursta denizaltıcılık nazari ve ameli olarak tedris edilir ve aynı zamanda denizatlılarda motor ve elektrikçilik tatbikatı gösterilir. Kurs esnasında subaylar ve erler mümkün olabildiği kadar talim denizatlılılarıyla denize çıkıp, dalma manevralarına bilfiil iştirak edecektir. Süvari ve çarkçıbaşı olacak talebe dalmaya, dümen tutmaya sık sık gönderilecek ve tahsillerine diğer subaylardan ziyade itina olunacaktır. Bu kurs esnasında güverte subaylarına kendi mesleklerine ait dersler verildiği zaman makine subayları da meslekleriyle ilgili derslerle bilhassa elektrik fabrikasında veyahut tercihen talim denizatlılarında akümülatör imla ve tahliyesi hakkında pratik bilgi edinmekle meşgul olacaklardır. Kursun bitiminde bir heyet huzurunda imtihan icra olunacaktır.

17-Subaylar ve erler denizaltı kurslarını tamamladıktan sonra denizaltıcı kabul edilecek ve belirlenmiş olan zamana hak kazanacaktır.

18-Denizaltıcı subaylar, süvari ve vardiya subayı eğer mümkün olursa telsiz telgraf hakkında genel bilgi edinmek üzere bir aylık ve seyir subayı olacak mülazımların da mutlaka 6 haftalık pratik ve teorik bir kurs geçirmeleri gerekli olduğu anlaşılmıştır.

19-Gemici ve makine çıraklarından tahsillerini tamamlamayı müteakip gerektiği kadarı denizaltıcılık mesleğine ayrılacak ve bunlar ilk tahsillerini tamamlamış olduklarından hazırlık kursu geçirmeden doğrudan doğruya A kursuna sevk edileceklerdir.

20-Bir hastalık dolayısıyla derslere kısmen devam edemeyenlerin, aynı sınıfı tekrar etmelerine veya meslek değiştirmelerine İkinci Daire tarafından karar verilir. Hastalık dışı durumlar veya ahlaksızlık, meslek değişikliğine ve ayrıca rütbe düşürülmesine sebep addolunabilir.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Belgeleri

BOA HR. MA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Matbuat, 1132/75.

BOA, HR.SYS: Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Hariciye Siyasi, 2412/11, 2107/4, 2109/11.

b. Basılı Eserler

Artuç 2005 Nezvat Artuç, *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.

Bahriye Nezareti, 2. Daire, 3. Tedrisat Őubesi, *Tahtelbahirciler Hakkında Tarifat-ı Umumiye Istılahat-ı Mhime*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1333.

Bahriye Salnâmesi, İstanbul 1334 (1918).

Birinci Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı (Seferberlikten Lozan'a), Ankara 2000.

anakkale Boğaz Komutanlığı 2001

anakkale Boğaz Komutanlığı, *Çanakkale Deniz Savaşları*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul.

Donanma Emirnamesi, Sene:4, Numara:140, 1333.

Polat vd. 2003 Soner Polat, Figen Atabey, Akın zdemir, Bülent Sağlam, *Türk Deniz Kuvvetleri*, DZ.KK. Yay., Ankara.

Küçükoğlu vd. 2006 Ahmet Küçükoğlu vd. *Gazi Hamidiye ve Akın Harekati*, Piri Reis Araştırma Merkezi Yay., İstanbul.

Langensiepen ve Güleryüz 2000

Bernd Langensiepen ve Ahmet Güleryüz, *Osmanlı Donanması 1828–1923*, (ev: James Cooper - Renan Mengü), İstanbul.

Metel 1960

Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, Deniz Kuvvetleri Yayınevi, İstanbul.

Osmanlı Denizaltı Gücünü Artırma

- Albayrak vd. 2005 Muzaffer Albayrak, Mustafa Çakıcı, Recep Uzundağ, Salih Kahraman, Yılmaz Karaca, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Yayın Nu. 71, Ankara.
- Yavuz 2001 Celalettin Yavuz “Ahmet Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığı Döneminde Türk Bahriyesinde Reform Arayışları”, 7. *Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II*, Ankara, 83–84.

Nevzat Artuç

